

Naslovnica: *Mesojed kobrovka (Darlingtonia californica) iz Kalifornije in Oregona ima liste, ki zares spominjajo na plešočo kbro tik pred napadom.*

Fotografija: Jure Slatner.

Proteus izdaja Prirodoslovno društvo Slovenije. Na leto izide 10 števil, letnik ima 480 strani. Naklada: 1.600 izvodov.

Naslov izdajatelja in uredništva: Prirodoslovno društvo Slovenije, Poljanska 6, 1000 Ljubljana, telefon: (01) 252 19 14.

Cena posamezne številke v prosti prodaji je 6,00 EUR, za naročnike 5,00 EUR, za upokojence 4,20 EUR, za dijake in študente 4,00 EUR.

Celeletna naročnina je 45,00 EUR, za upokojence 37,00 EUR, za študente 35,00 EUR. 9,5 % DDV in poštnina sta vključena v ceno.

Poslovni račun: SI56 6100 0001 3352 882, davčna številka: SI 18379222. Proteus sofinancira: Agencija RS za raziskovalno dejavnost.

Vsi objavljeni prispevki so recenzirani.

Proteus (tiskana izdaja) ISSN 0033-1805

Proteus (spletna izdaja) ISSN 2630-4147

Uvodnik

Rešujejo me moji zanosni sunki v resničnost, odkrivam jo v ustvarjanju. (Edvard Kocbek)

Edvard Kocbek je v *Tovarišiji*, v svojih znamenitih medvojnih dnevniških zapiskih (nastajali so od 17. maja leta 1942 do 1. maja leta 1943), 24. junija leta 1942 zapisal nič kaj laskavo diagnozo tedanjega slovenskega intelektualca:

»Prepričan sem, da so prav intelektualci izredno neprezračeni, zamotani, zapredeni in zato mnogokrat nejasni in nevedni ljudje. Znanje ni v večanju formalnih spoznav, temveč v doživitem spoznavanju, ki si ga človek pridobi pač bolj v odprtem medčloveškem tveganju kakor v zaklonjenem razmišljanju in podoživljanju.

V takih zgodovinskih okoliščinah, v kakršnih danes živimo, se tragično maščuje vsak kompleks tiste čistosti in brezmadežnosti, ki ga je nenaravno dopustila dosedanja doba. Ta kompleks nastaja iz primitivnega nagona, da bi človek ostal s čim manjšimi napori čim bolj neoskrunjen. Ta nagon je izrazito konservativen in egocentričen, ker hoče človeka prepričati, da se moralna pokojnost dosega najlaže z rezervo do časovnega hrupa, z izolacijo sredi zgodovine in z izmikanjem slehernemu angažmanu (danes: angažmaju). Zato ni nič čudnega, če tako brezmadežno stališče skrajno draži tiste, ki stojijo

zavihanih rokavov sredi življenja in se spopadajo z njegovimi ovirami in nasprotji ter brez strahu tvegajo udarce, neuspehe in zmedo.« Iz Kocbekove diagnoze je razvidno, da težnja, da bi sredi življenja ostali »brezmadežni«, ni bila omejena le na slovenske intelektualce, še zlasti na marsikoga med usodnimi dogodki druge svetovne vojne. Težnja je bila širša in skriva v sebi nekaj globljega, nekaj, kar je »vračščeno« v zgodovini zahodnega novoveškega človeka.

Kocbek je težnjo po »brezmadežnosti, čistosti« spoznavanja zavračal: »Spoznavanje je melanholično, ustvarjanje je zanosno. Žalostno je poenostavljanje, vesela je mnogostavnost. Rešujejo me moji zanosni sunki v resničnost, odkrivam jo v ustvarjanju.« Kocbek je bil krščanski socialist in kot takemu Karl Marx ni bil neznan – niti »tuj«. Nič ni čudnega, da je v Marxovi prvi tezi o Feuerbachu takoj našel duhovno »bližino«. In to ne samo osebeno, ampak tudi duhovno »bližino« med Marxovimi spoznanji in krščanstvom. »Ko sem vzel v roke ‚Teze o Feuerbachu‘ in se ustavil takoj v začetku prve, kjer Marx trdi, da je bila napaka vseh dotedanjih materializmov v tem, da so resničnost pojmovali zgolj kot objekt ali zgolj kot intuicijo, ne pa kot čutno človeško dejavnost, sem ugotovil [...], da je

Proteus

Izbaja od leta 1933

Mesečnik za poljudno naravoslovje

Izdajatelj in založnik:

Prirodoslovno društvo Slovenije

Odgovorni urednik:

prof. dr. Radovan Komel

Glavni urednik: dr. Tomaž Sajovic

Uredniški odbor:

Janja Benedik

prof. dr. Milan Brumen

dr. Igor Dakskobler

asist. dr. Andrej Godec

akad. prof. dr. Matija Gogala

dr. Matevž Novak

prof. dr. Gorazd Planinšič

prof. dr. Mihael Jožef Toman

prof. dr. Zvonka Zupanič Slavec

dr. Petra Draškovič Pelc

<http://www.proteus.si>

prirdoslovno.drustvo@gmail.com

© Prirodoslovno društvo Slovenije, 2019.

Vse pravice pridržane.

Razmnoževanje ali reproduciranje celote ali posameznih delov brez pismnega dovoljenja izdajatelja ni dovoljeno.

Lektor: dr. Tomaž Sajovic

Oblikovanje: Eda Pavletič

Angleški prevod: Andreja Salamon Verbič

Priprava slikovnega gradiva: Marjan Richter

Tisk: Trajanus d.o.o.

Svet revije Proteus:

prof. dr. Nina Gunde – Cimerman

prof. dr. Lučka Kajfež – Bogataj

prof. dr. Tamara Lah – Turnšek

prof. dr. Tomaž Pisanski

doc. dr. Peter Skoberne

dr. Kazimir Tarman

Marx težil po tistem pravem človekovem uresničenju, ki mu krščanstvo pravi utelešenje [...].«

Zaradi našega nadaljnjega razmišljanja velja pozorno prebrati Marxovo prvo tezo o Feuerbachu: »Glavna pomanjkljivost vsega dosedanjega materializma (vštevši Feuerbachovega) je, da je predmet, dejanskost, čutnost pojmovana le v obliki *objekta ali zora*; ne pa kot čutno človeška dejavnost, praksa; ne subjektivno. [...] Feuerbach hoče čutne – od miselnih objektov dejansko razločevane objekte: toda človeške dejavnosti same ne dojema kot *predmetno* dejavnost. [...] Zato ne zapopade pomena ‚revolucionarne‘, ‚praktično-kritične‘ dejavnosti.«

Razmisleka se lahko lotimo s široko »tiho« in »spontano« sprejeto predpostavko, da pri vsakem – ne samo znanstvenem – spoznavanju realnih predmetov vedno in neizogibno lahko oblikujemo »le« njihove spoznavne »modele«, imenujmo jih »objekte«: pri vsakem spoznavanju razlikujemo torej med (realnim) predmetom in njihovim (spoznavnim) modelom, z drugo besedo, objektom. Med realnim predmetom in njegovim spoznavnim modelom (objektom) nikoli ni mogoče postaviti »enačaja«, kot ga je na svoj način želel postaviti od Marxa popolnoma upravičeno kritizirani pozitivistični materializem, ki je realne predmete pojmoval le v obliki zora: zanj je bilo »pravo« spoznanje – če nekoliko poenostavimo – le bolj ali manj trpno odražanje, zrcaljenje slik realnih predmetov na sebi. Pozitivistični materializem pri tem pozablja, da bi tudi »trpno odražanje« realnih predmetov – pustimo ob strani vprašanje, ali je to sploh možno – bil konec koncev model. Vsako oblikovanje modelov realnih predmetov (tako poteka vsako spoznavanje) pa je v vsakem primeru – kot to trdi Marx – človeška praktična predmetna dejavnost. Na tem mestu si moramo pomagati s sociologom Markom Kržanom (1982-), ki v spremni besedi h knjigi ruskega jezikoslovca Valentina Nikolajeviča Vološinova (1895-1936) *Markszem in filozofija jezika* zapiše približno takole: »modela« realnega predmeta (miselnega objekta) ne moremo ustvariti, ne da bi poprej prepoznali realni predmet, tega pa lahko prepoznamo (identificiramo) le, če imamo v rokah že (kak) »model« realnega predmeta. To preprosto pomeni – če se spomnimo besed nemškega filozofa Martina Heideggra (1889-1976) –, da človek do realnih predmetov v svetu nima nobenega neposrednega dostopa, da torej nikoli ne more skočiti iz svoje kože. Italijanskemu razsvetljensku filozofu Giambattistu Vicu (1668-1744) je bilo že zdavnaj popolnoma jasno: *verum ipso factum*, vemo samo tisto, kar naredimo, ustvarimo sami. Marx pa je šel še dlje: človekovo »modeliranje« realnih predmetov, z drugimi besedami, človekova zavest o realnih predmetih – lahko pa mirno rečemo o svetu in naravi –, je vedno človeška družbena in zgodovinska de-

javnost in kot taka vedno spremeni in tudi vedno spreminja razumevanje realnih predmetov oziroma posplošeno sveta in narave (madžarski marksistični filozof Georg Lukács, 1885-1971, je bil tudi za naravo prepričan, da je »družbena kategorija«, človekova zavest se tudi o njej namreč v zgodovini in družbah ves čas spreminja), vendar se v tej človekovi dejavnosti spremeni še nekaj drugega – preoblikuje se namreč tudi človek sam. Zato je Marx tudi zapisal, da je opisana človeška dejavnost »revolucionarna«, »praktično-kritična« dejavnost.

Prav Marxova trditev, da se v človeški »revolucionarni«, »praktično-kritični« predmetni dejavnosti preoblikuje tudi človek sam, nas vrača k Edvardu Kocbeku. Med drugo svetovno vojno je bilo na četrtem zasedanju vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte 1. novembra leta 1941 sprejetih sedem *Temeljnih točk Osvobodilne fronte*, ki so pomenile program odpora slovenskega naroda proti okupatorju. Na Kocbekov predlog se je četrta točka glasila: »Z osvobodilno akcijo in aktivizacijo slovenskih množic preoblikuje OF slovenski narodni značaj. Slovenske ljudske množice, ki se borijo za svoje narodne in človeške pravice, ustvarjajo nov lik aktivnega slovenstva.« Kocbek je bil član Izvršnega odbora Osvobodilne fronte in je v Bazi 20 v Kočevskem rogu, kjer je bilo od aprila leta 1943 do decembra leta 1944 bivališče vodstva slovenskega narodnoosvobodilnega gibanja, imel veliko priložnosti za pogobljene pogovore, ki jih je vestno popisal v *Listini*. Za naše razmišljanje je posebej pomemben človeško tvegani, prav zaradi tega pa ustvarjalni dialog, ki sta ga 15. septembra leta 1943 imela Kocbek in Boris Kidrič. Na eni strani krščanski socialist, na drugi marksist, ki z drugačnimi besedami govori podobno. To naj potrjujeta krajša citata. Prvi je Kidričev: »Družbeni svet je tako nedoločljiva spojina snovnih in duhovnih prvin, da se v svoji sodbi o njem ne moremo omejiti niti na samo snovne niti na samo duhovne prvine. Stiska človeštva je tako velika in nujna, da zahteva radikalno rešitev, ki vanjo vključuje vso resničnost, v njej morata nastopiti spoznanje in dejanje, potreba po pravici in koprnenje po resnici kot ena sama in celotna zahteva.« Drugi je Kocbekov: »Osrednji dogodek krščanstva je inkarnacija, ljubezensko združevanje duha in snovi. Krščansko dejstvo Jezusovega učlovečenja, ko je Beseda meso postala, je zgodovinsko uresničena sinteza snovi in duha, človeka in Boga. [...] Osrednji krščanski dogodek se torej sam iz sebe upira sleherni dematerializaciji in vsakemu begu v nedejavnost. [...] Čim bolj enotno bo človeštvo in čim bolj se bo človek objektiviziral v pravičnem in skladnem svetu, tem bliže bo evangeljski ljubezni [...].«

Tomaž Sajovic